

TÜRKİYE ÜÇÜNCÜ SEKTÖR VAKFI

Tefik Başak ERSEN

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı - TÜRKİYE

İzninizle, önce vakıfların mevcut durumuna bakalım. Bu panelde yeni vakıflardan bahsediyoruz. Kabaca 4 bin 500 yeni vakıf var mı; bence yok. Yani sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarını çıkartalım, kamu destekli diğer vakıfları çıkartalım, kabaca elimizde 3000-3200 özel sermayeyle kurulmuş vakıf kalır. Bu vakıfların mevcut durumuna baktığımız zaman da, bunların birçoğunun aslında gayet güdük yapılar olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunların ana varlıklarının çoğu erimiştir, ciddi anlamda çalışma yapacak mali kaynaklara sahip değillerdir. 80 ihtilalinden sonra dernek olmaktan kaçıp, vakıfçılığı seçip, vakıf yoluyla tüzelkişilik kazanmış yapılar mevcuttur. Gerçi dünden beri tartışıyoruz, klasik vakıf konusunda ortak bir tanım yapmak çok zor; ama modern anlamda vakıf tanımı altına giren sayılar çok da fazla değil.

Peki, bu iyi bir şey mi, bu sayılar iyi mi, yani 3 bin tane vakıf olması iyi bir şey mi? Bugün sadece Anadolu sınırları içinde, Osmanlı'dan kalan 40 bin tane vakıf olduğunu düşünürsek, 90 yıllık Cumhuriyetteki bu rakamları değerlendirmeyi sizin takdirinize bırakıyorum. Burada yorumumu da söylüyorum; bence iyi değil. Özellikle Türkiye'nin son yıllarda ekonomik alanda yaptığı kalkınmayı dikkate alırsak, çok daha üst yerlerde olabilirdik. Bunun birçok sebebi var. Yıllarca biz hep mevzuattan bahsettik, mevzuatın iyi olmadığından bahsettik. 2008 yılında Vakıflar Kanunu yapıldı. Kanun güzel, evet, kaba hatlarıyla baktığımız zaman fena bir kanun değil. Bundan önceki bir panelde bir beyefendi Avrupa Vakıflar Kanun Taslağını örnek vermişti mesela. Onunla da bunu kıyaslayabilirsiniz. Kanun olarak pek sorun yok. Gerçi burada bir açıklama yapmak istiyorum. Avrupa Vakıflar Kanun Tasarısı, Avrupa'da ortak bir vakıf tanımı yapmayı değil, Avrupa genelinde sınır ötesi operasyon yapmayı kolaylaştırmak için hazırlanmış bir taslaktır. O kısmını çıkarttığınız zaman da, Avrupa Vakıflar Kanunu Taslağıyla bizim Vakıflar Kanunu Taslağı arasında çok da ciddi bir fark yoktur.

Peki, sorun nerede o zaman? Sorun, tam bir klasik Türk hukuk sistemi klasiği, ikincil mevzuata doğru indikçe sorunlar başlar; yani yönetmeliklerde o kanun maddeleri açılır, orada bir sürü ek düzenlemeler getirilir, onlar yetmez ve tebliğler getirilir, genelgeler konulur. Bazen bunu açık yaparlar kamu kuruluşları, bazen kapalı yaparlar. Yapılır da yapılır, en sonunda da bunlar aslında vakıfların işleyişini zorlaştırır. Sebeplerden bir tanesi bu ve bence hâlâ da uygulamada sürüyor. Bir düzelme var mı; var. Tabii, burada en büyük gelişme Vakıflar Genel Müdürlüğü personelinin kaynaklı. Oradaki zihinler ne kadar gelişir, değişirse, vakıflar ne

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı

kadar rahat anlaşılırsa -çünkü ben hâlâ yeni vakıfların Vakıflar Genel Müdürlüğünde biraz üvey evlat muamelesi gördüğünü düşünüyorum- uzun vadede bu sorunun da aşılacağını düşünüyorum.

Burada biraz iğneyi kendime de batırayım. Çünkü Burhan beyin söylediği gibi, ben de eski bir Vakıflar Meclisi üyesiyim. Vakıflar Meclisi 2008 yılında kuruldu ve içinde de 5 tane seçilmiş üye var. Bunun 3 tanesi yeni vakıflardan. Tamam, güzel, seçildik, oraya gittik. Gördüğümüz şu: Vakıflar Meclisi gerçek bir karar alma organı mı? Bence çok soruya açık. Tamam, birtakım kararlar alıyoruz, mesela demin sunumu yapılan iki tane çok değerli vakıf üniversitesi kuruldu. Onları imzalayanlardan bir tanesi de bendim. Ama gerçekten vakıflar için bir şey yaptık mı, orada bunu tartıştık mı, bu biraz ortada kalmış bir durumda bence. Bunu aşmanın yolu, bir, Vakıflar Meclisinin yetkilerinin arttırılmasıdır; iki, Vakıflar Meclisinin şeffaflaşmasıdır. Şeffaflaşırken, Meclis çalışanlarının, özellikle seçilmiş çalışanların da kendi seçildiği vakıflara karşı bir sorumluluğu vardır diye düşünüyorum. Ben de bunu yerine getirmedim, şu andaki arkadaşların da yerine getirdiğini düşünmüyorum. Belki istisnai olarak Cemâat Vakıfları temsilcisi Laki Vingas bey biraz daha o konuda aktiftir, ama onda da tabii tek temsilci olmalarının getirdiği bir avantaj vardır. Bence bu konuda da çift taraflı, hem Meclisi eleştirelim, hem Meclis çalışanlarının da daha doğru işler yapması için şeffaf olmaları gerektiğini onlara hatırlatalım diye düşünüyorum.

Burada hiç gündeme gelmeyen bir konudan bahsedeceğim. Mevcut durum iyi değil, vakıf sayılarımız iyi değil, bence artış hızları da çok düşük. Aslında uzun vadede baktığınız zaman, bu, yeni vakıfların yok olması demektir. Elginkan Vakfı gibi birkaç tane çok güçlü kaynakla sahip vakfı saymazsak, belki de uzun vadede yeni vakıflar yok olup gidecek. Bunu nasıl geliştireceğiz, bunu nasıl teşvik edeceğiz? Gelişmiş ülkelere, Batılı ülkelere baktığınız zaman, örnek modellere baktığınız zaman, teşvik mekanizmaları çeşitli. Bunun önde giden bir örneği de vergi teşvikleri. Tabii ki, vakıf bir hayır kurumu, vakıf kuran insanların iyi niyetle yaptıkları bir oluşum; ama bunun teşvik edilmesinin de çok değerli sonuçlar verdiğini düşünüyorum ve bunu da görüyoruz Batılı ülkelerde, özellikle kurumsal desteklerin artması yolunda. Yani her zaman vakıfları bireysel oluşumlar olarak düşünmeyelim. Özellikle özel sektörün sürece katılması için vergi teşvikleri son derece önemlidir.

Kıyaslamayı çok seviyoruz. İşte size kıyaslama. Türkiye'deki vakıflara verilen vergi teşvikleri Avrupa'nın en kötüsüdür. Tartışma götürmez. Neredeyse hiçbir teşvik almayan bir yapıdan bahsediyoruz. Kaba hatlarıyla sadece vakıflar kurumlar vergisinden muaftır, başka da hiçbir istisna yoktur. Bu kadar basit.

Bunu engelleyen ikinci bir yapı daha var. Farklı isimleri olsa da, dünyada da aslında genel bir yapı. Bizdeki adı vergi muafiyeti statüsü. Biliyorsunuz, Bakanlar Kurulu kararıyla verilen, aslında hiçbir hak getirmeyen bir statüden bahsediyoruz. Vakıfların -ki, derneklere göre oranı çok yüksek- yaklaşık yüzde 5'i bu statüye sahip. Burada tabii iki taraflı yanlışlıklar var. Bir kere, Bakanlar Kurulunun bunu vermesi çok yanlış. Bir kere, bu bir hak değil, hak olmamalı. Dünya zaten oraya gidiyor. Bu statü otomatik elde edilen bir şey olmalı, vakıf kuran insanlara vergi teşviki zaten otomatik getirilmeli. Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğunda

da böyle. Amerika'yı saymıyorum bile. Amerika'da zaten bunlar çok farklı bir boyutta. Avrupa ülkelerinin çoğunda bile bu statüler getirilmiş durumda. Hatta vakıf kültürünü birazcık da yeniden öğrenen Arap ülkelerinde, Ortadoğu ülkelerinde bile bizden daha ileri uygulamalar var. O yüzden, bence bunu çok ciddi olarak düşünmemiz lazım ve beraberinde, bu statülerin vakıflara getirdiği hakları da geliştirmemiz, arttırmamız lazım. Çünkü bu durumda da şu anda en kötü durumdayız.

Özellikle dün Lester Salamon hocayı dinledikten sonra, kendi bilgilerimi de biraz tartma fırsatı buldum. Ama genel olarak baktığım zaman şunu düşünmek çok kolay: Bu sektör çok hızlı gelişen bir sektör, çok dinamik bir sektör. Yani biz ne kadar tanımlamaya, bazı tanımlara hapsetmeye çalışırsak çalışalım, bunu tarihi, dini farklı kaynaklardan kökenleriyle düşünmeye çalışırsak çalışalım, özellikle yeni vakıf alanı uçsuz bucaksız bir şey ve biz bugün ne yaparsak yapalım, yarın bu yapılar yetersiz kalacak. O yüzden, Türkiye'de pek olmadığını düşündüğüm bu esneklik ihtiyacının hem zihinsel anlamda getirilmesi gerektiği, hem de mevzuatın buna uygun hale getirilmesi gerektiği düşüncesindeyim.

Burada mesela önemli bir örnek, Türkiye'de kurucu iradeye aykırı olarak bazı uygulamalar yaptırılmıyor vakıflara. Yani vergi muafiyeti statüsündeki oranların, eski düzenlemeye göre yapılan vakıflarda 1/3, 2/3 gibi gayet teknik şeyleri bile kurucu iradeye aykırı olduğu sebebiyle reddedebiliyor mahkemeler. Yani kurucu iradenin tutulmasının vakfın yok olmasına sebebiyet verdiğini bir zaman sonra unutmamız lazım diye düşünüyorum. Yani kurucu irade değerli -ki, kurucu hayatta olan vakıfların bile kurucu iradesi bu ülkede mahkeme kararıyla değiştirilmiyor- önemli; ama acaba vergi oranı mıdır kurucu irade? Bu tip konuları düşünüp, kanunu mümkün olduğu kadar esnek hale getirip, yeni ihtiyaçlara açık hale getirmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Son sözüm Vakıflar Genel Müdürlüğüne. Bu hem bir öneri, hem bir eleştiri. Vakıflar Genel Müdürlüğü, özellikle kanunda yapılan son değişikliklerle yeni vakıflar açısından kendi görevini genel anlamda bir rehberlik olarak tanımlıyor ve bunu da aslında yapıyor. Eski uygulamalara göre baktığınız zaman, hem teşkilatta çok ciddi bir düzelme var, hem de vakıflarla ilişkilerinde çok ciddi düzelmeler var.

Peki, ne yapmalı Vakıflar Genel Müdürlüğü? Vakıflar Genel Müdürlüğü gerçekten nasıl bir rehber olmalı? Vakıflar Genel Müdürlüğü sektörün önünde olmalı, ilerisinde olmalı. Şu andaki durumda bunu söylemek bence birazcık erken. Bu tip konferansların da bu açıdan çok önemli olduğunu düşünüyorum, dünyadaki uygulamaların öğrenilmesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum; fakat daha da önemlisi, tabii ki bu dinlediklerimizin uygulamaya geçirilmesi olduğunu düşünüyorum. Çünkü TÜSEV olarak bizim yıllardır sizlere sunduğumuz raporlar artık orada durmasınlar, raflardan insin, bunlar uygulamaya geçirilsinler; vakıflarla birlikte, bütün paydaşlarla birlikte, daha iyi bir mevzuat için vakıfların önü nasıl açılır diye kafa yoralım, bu uygulamaları birlikte yapalım ve bunun keyfini de hep birlikte sürelim diyorum.